

GEMEENTE

**VIJF
HEE
REN
LAN
DEN**

Programmaplan Duurzaamheid [PPD] 2025–2030

met slimme keuzes
de toekomst zeker stellen

ENERGIE

VERANTWOORD

CIRCULAIR

SCHOON

BIODIVERS

**KLIMAAT-
ROBUUST**

Vijfheerenlanden 13 mei 2025

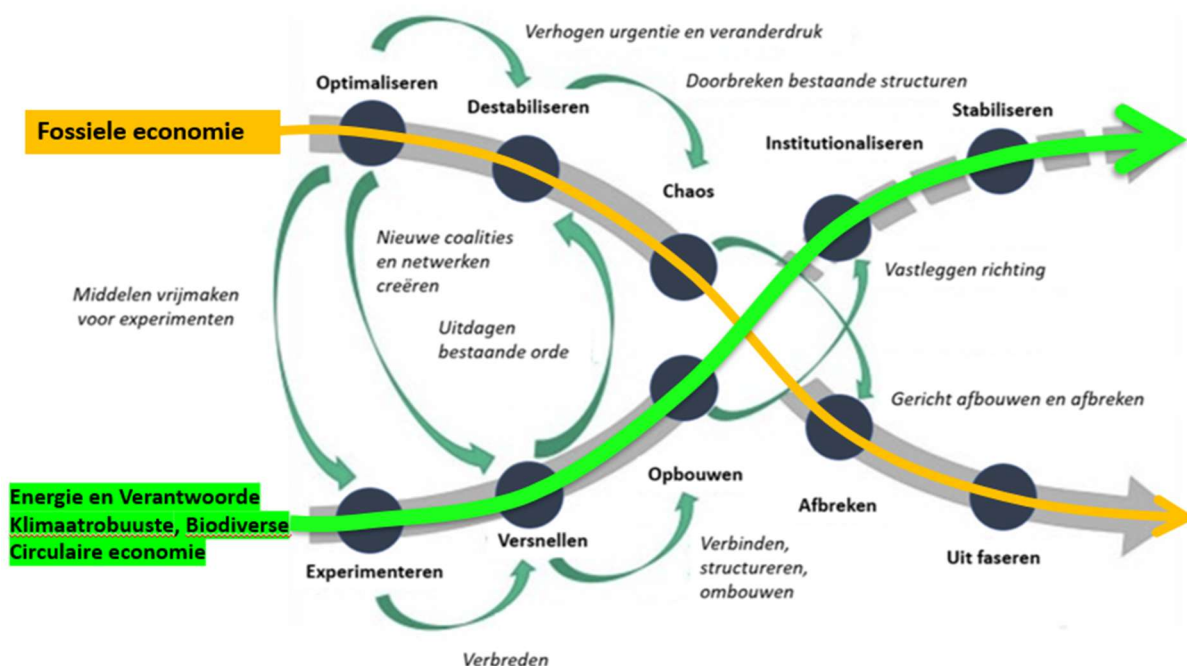
Inhoud

Inleiding	3
1. Context en Aanleiding	6
1.1. De Duurzaamheidsopgave	6
1.2. Samenhang strategische opgaven gemeente	7
1.3. Programmatisch werken & doel PPD	8
2. Doelen & Uitvoeringsstrategieën	9
2.1. Overkoepelende doelen	9
2.2. Algemene inspanningen & activiteiten	10
3. Energie & Verantwoord	10
3.1. Elektriciteit & Regionale Energiestrategie (RES)	11
3.1.1. Doelen & Voortgang	11
3.1.2. Inspanningen & activiteiten	11
3.1.3. Netcongestie en energieopslag	12
3.2. Warmtetransitie	12
3.2.1. Doelen & Voortgang	12
3.2.2. Inspanningen & activiteiten	13
3.3. Verantwoord	13
3.3.1. Doelen & Voortgang	13
3.3.2. Inspanningen & activiteiten	14
4. Klimaatrobuust & Biodivers	14
4.1. Klimaatrobuust	14
4.1.1. Doelen & Voortgang	14
4.1.2. Inspanningen & activiteiten	15
4.2. Biodivers	15
4.2.1. Doelen & Voortgang	15
4.2.2. Inspanningen & activiteiten	15
5. Circulair & Schoon	16
5.1. Circulair	16
5.1.1. Doelen & Voortgang	17
5.1.2. Activiteiten & inspanningen	18
5.2. Schoon	18
5.2.1. Doelen & Voortgang	18
5.2.2. Activiteiten & inspanningen	18
6.1 Wijk- en Dorpsgerichte aanpak	19
6.2 Interne veranderstrategie	19
7. Programmasturing	20
7.1 Programmamanagement	20
7.2 Communicatie	20
7.3 Risico's	20
8. UitvoeringsAgenda Duurzaamheid [UAD]	20
8.1 Monitoring	20

Inleiding

In het algemeen kan worden gesteld dat de meeste inwoners van Vijfheerenlanden vinden dat de (gevolgen van de) klimaatveranderingen tot problemen leiden waartegen wat gedaan moet worden. Hoe dit aangepakt dient te worden en door wie (alleen de overheid?), verschilt nogal. Begrippen als haalbaar (wat uitgevoerd of bereikt kan worden) en betaalbaar (niet te duur om te betalen) zijn nog gestoeld op het 'oud economisch denken' en framen deze definities alsof voor duurzaamheid gekozen kan worden in bepaalde situaties.

Steeds vaker komt dan ook naar voren dat de 'beprijzing' van producten en diensten niet doelmatig is. Het principe dat de vervuiler de maatschappelijke kosten (van vervuiling of beschadiging van het klimaat) betaalt is dan ook (nog) niet, dan wel onvoldoende verwerkt en/of meegenomen. Op dit moment is bijvoorbeeld het uitstoten van één ton broeikasgassen in veel gevallen nog 'gratis'¹. Dit betekent dat de maatschappelijke kosten worden doorgeschoven naar volgende generaties en niet aan de juiste gebruikers wordt toegerekend. Temeer omdat de maatschappelijke kosten van klimaatverandering pas in de ('verre') toekomst zich (deels) zullen openbaren en omvangrijker zullen worden (exponentieel groeien), is het verleidelijk om 'oud economisch' te blijven denken in plaats van het nieuwe 'duurzaam' economisch denken (ook wel aangeduid als het nieuwe 'groen' economisch denken) te omarmen. Deze omslag in denken (omdenken) betekent een transitie die tegelijkertijd met de opbouw van de 'groene' economie, een afbouw/uitfasering van de fossiele economie betekent. Dit gaat gepaard met disruptie/ontwrichting, is deels onvoorspelbaar, complex en slechts beperkt stuurbaar. Zie figuur 1. hieronder welke effecten optreden bij deze complexe transitities.

Figuur 1. Overzicht van effecten bij transitities

Ondanks dat de club van Rome in 1972 al waarschuwde dat er grenzen zaten aan onze economisch groei ('oud economisch denken'), is pas in 2015 het klimaatakkoord van Parijs ondertekend waarin wereldwijd het klimaatprobleem erkend werd als gevolg van menselijk handelen. Bij de verdere uitwerking hiervan (o.a. in Nederland) blijkt dat er vele op elkaar inwerkende ontwikkelingen zijn die

¹ Het zogenaamde Europese Emissiehandelsstelsel [ETS] wordt in 2027 flink uitgebreid van alleen bedrijven indirect naar individuele inwoners bij mobiliteit en verwarming woning met fossiele brandstoffen.

dermate complex zijn, dat gesproken wordt van een zogenaamde transitie. Naast deze complexiteit, de relatieve beginfase (omdat we pas sinds 2019 écht gestart zijn), de steeds groter wordende opgave (nieuwe inzichten in sombere vooruitzichten en (klimaat)scenario's), de exponentiele groei van de kosten (dus toekomstige generaties krijgen een steeds hogere rekening én grotere nadelige gevolgen) en het vereiste van gedragsverandering – juist ook in onze eigen organisatie – is besloten tot het instellen van een programma Duurzaamheid in de gemeente Vijfheerenlanden.

Probleemstelling:

1. Door onze (industriële) samenleving, beïnvloeden wij (voor een belangrijk deel) het klimaat wat leidt tot een versnelde opwarming van de aarde, met als gevolg zeespiegelstijging, verdroging, vernatting, weersextremen en uitputting van onze grondstoffen.

Oplossing:

Onze samenleving (her) in te richten op basis van duurzaamheid:

1. De verandering van leven van de natuur, naar leven met de natuur (groen) vorm te geven.
2. De verandering van de energiebehoefte (sociaal) vorm te geven.
3. De verandering van leven van de aarde, naar (circulair) leven met de aarde vorm te geven.

Hoe:

Ad 1. De samenleving (her) in te richten zodat deze in harmonie kan leven met de natuur. Dit is écht dé basis! Verwezen wordt hierbij naar onderstaand figuur 2. Het zogenaamde SDG weddingcake model (met wegingsfactor voor het belang in college- en raadsvoorstellen)². De leef-, woon- en werkomgeving dienen zo vorm gegeven te worden zodat we op een natuurlijke wijze met de natuur samen kunnen leven zonder dat we deze negatief beïnvloeden (zonder biosfeer is er geen leven voor de mens meer mogelijk). Dit noemen we de natuurinclusieve transitie en is het belangrijkste onderdeel van de pijler Klimaatrobuust & Biodivers. Klimaatrobuust omdat we “onze plek” maar beperkt kunnen blijven gebruiken en dit zo lang mogelijk willen doen door slimme keuzes te maken. Biodiversiteit wordt hierbij ingezet om een robuust systeem te creëren dat zichzelf in stand houdt.

Figuur 2. SDG weddingcake model, met wegingsfactoren bij college- en raadsvoorstellen

² De Sustainable Development Goals [SDG's], vormgegeven in een 'weddingcake model', zijn de 17 doelen om van de wereld een betere plek te maken in 2030.

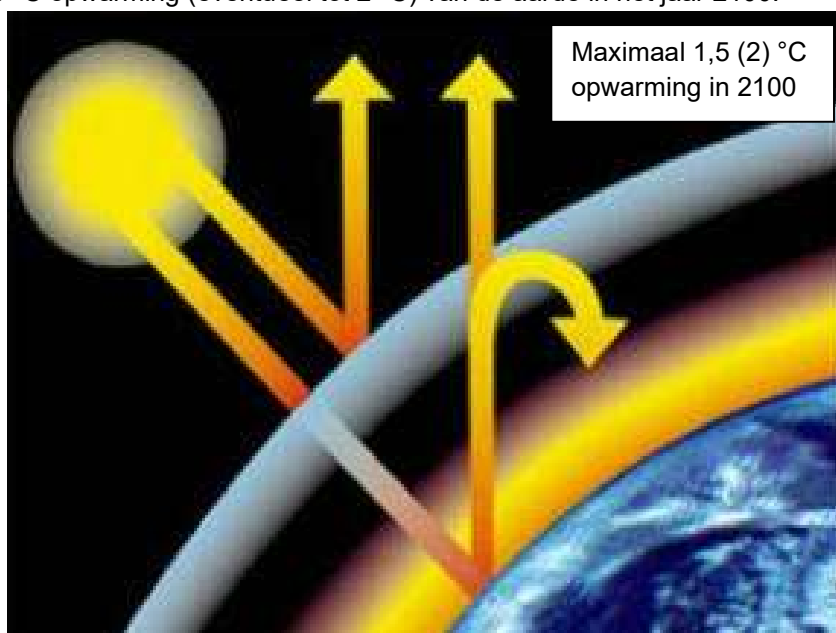
Ad 2. De uitstoot van broeikasgassen³ voor de energiebehoefte weg te nemen. De transitie van fossiele brandstoffen naar duurzame opwek voor energievorm te geven door gebruik te maken van natuurkrachten zoals water, wind en zon. Dit noemen we de energietransitie en is het belangrijkste onderdeel van de pijler Energie & Verantwoord. Verantwoord omdat de lusten en de lasten eerlijk verdeeld dienen te worden, onder verwijzing naar de doelen van de Verenigde Naties⁴.

Ad 3. Het gebruiken van alles wat de aarde voortbrengt houden binnen de grenzen van wat die aarde kan voortbrengen. Dit betekent dat we alle grondstoffen moeten leren hergebruiken (of wenselijker nog minder consumeren) totdat de aarde weer deze grondstoffen heeft voortgebracht. Dit noemen we de circulaire transitie en is het belangrijkste onderdeel van de pijler Circulair & Schoon. Met schoon wordt verwezen naar (schone) grondstoffen welke we nu nog als afval benoemen.

De komende jaren zullen in Nederland forse inspanningen worden gedaan op het gebied van energiebesparing en duurzame energie. Het beleid zal steeds minder vrijblijvend worden. Energiebesparing en (zeker met het oog op de toekomst) duurzame energie vormen de kern van de strategie om de noodzakelijke trendbreuk in CO₂-emissies te realiseren.

Immers, het gestelde hoofddoel vanuit het Klimaatakkoord (Parijs: 2015 en Nederland: 2019) is helder, te weten: maximaal 1,5 °C opwarming (eventueel tot 2 °C) van de aarde in het jaar 2100.

Om dat hoofddoel te bereiken is afgesproken dat we in 2050 (praktisch) géén CO₂ meer willen uitstoten⁵. Immers door het verbranden van fossiele brandstoffen (ook wel grijze energiebronnen genoemd, die maar 1 keer kunnen worden gebruikt) komt CO₂ vrij in de atmosfeer. Het effect hiervan is dat de warmte van de zon (meer) wordt vastgehouden zoals bij een kweekkas/broeikas/tuinkas.

Figuur 3. Broeikaseffect

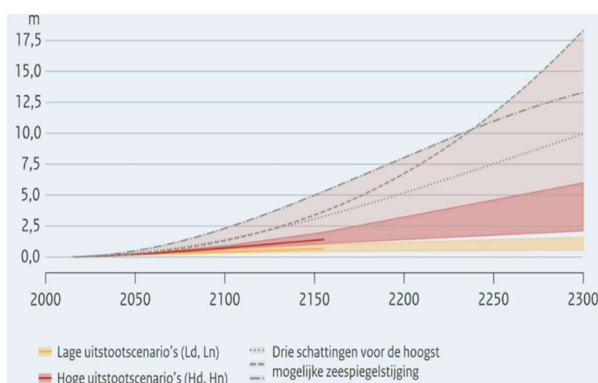
³ De belangrijkste broeikasgassen zijn koolstofdioxide [CO₂], waterdamp [H₂O], methaan [CH₄], ozon [O₃], distikstofoxide/lachgas [N₂O] en gehalogeneerde koolwaterstoffen [CFK's, HFK's, PFK's en SF₆].

⁴ De Sustainable Development Goals [SDG's], zijn de 17 doelen om van de wereld een betere plek te maken in 2030.

⁵ Andere broeikasgassen zijn methaan [CH₄], lachgas [N₂O] en ozon [O₃]. De toename in de atmosfeer van deze gassen versterkt het broeikaseffect en dit leidt tot een warmer klimaat. Waterdamp [H₂O] is een natuurlijk broeikasgas en werkt hierbij als een versterkingsmechanisme. Dit komt omdat iets warmere lucht iets meer waterdamp kan bevatten voordat condensatie optreedt. Door de opwarmende atmosfeer en de hieraan gerelateerde toename in waterdamp zullen er ook belangrijke veranderingen optreden in de hoeveelheden neerslag, wind en bewolking (weerextremen).

1. Context en Aanleiding

1.1. De Duurzaamheidsopgave

Figuur 4. Scenario zeespiegelstijging KNMI 2024

Het thema 'duurzaamheid' is essentieel voor het welzijn, veiligheid en gezondheid van onze inwoners. Het realiseren van een duurzame leefomgeving - door het minimaliseren van negatieve impact op het milieu - zorgt er uiteindelijk voor dat de leefbaarheid in Vijfheerenlanden (voor ons en) toekomstige generaties zo lang mogelijk gewaarborgd blijft. Dit betekent vooral dat we (politieke) verantwoording af moeten leggen aan onze jeugd! Dat dit logisch is, blijkt uit steeds meer studies omdat

bijvoorbeeld door ons handelen de zeespiegel stijgt en er weersextremen optreden (zie alleen al de gevolgen van de extreme weersomstandigheden in Nederland en buurlanden, de natuurbranden, etc.). De winters kennen zullen een steeds minder koude maar veel nattere perioden kennen, lentes worden droger en warmer (zie weerrecords 2025), de zomers kennen vooral weersextremen en de herfst kent dan weer warmere met drogere periodes. Elk seizoen krijgt met steeds meer weersextremen die ook veiligheidsrisico's met zich meebrengen. En ondanks dat we volgens de huidige modellen het nog wel even vol kunnen houden (tot 2100 garandeert Rijkswaterstaat [RWS]), met 'droge voeten' blijkt steeds dat het zwartste scenario – waarvan verwacht werd dat het zich niet voor zou doen – toch weer wordt overtroffen zoals bij de weerrecords. Zo is ook het potentieel 'zwartste' KNMI-scenario omtrent de zeespiegelstijging voor bijvoorbeeld het jaar 2300, maar liefst 18 m zeespiegelstijging. Hoewel dit scenario wetenschappelijk nog betwist kan worden, is ook de 6 m zeespiegelstijging waarvan wetenschappelijk nu wel uitgegaan wordt als we niet de gestelde doelen binnen de afgesproken tijd, uit het Klimaatakkoord realiseren!

Daarom is een duurzaam Vijfheerenlanden niet alleen voor onze eigen toekomst wenselijk, dan wel noodzakelijk, maar is de opgave om te verduurzamen mondiaal, Europees en nationaal vastgelegd! Eveneens zijn in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs in 2015 door de Verenigde Naties de (brede) 'Sustainable Development Goals'⁶ [SDG's] vastgelegd, waarin mondiale ambities om duurzame ontwikkeling te waarborgen zijn vastgelegd voor iedereen.

Op basis van het Klimaatakkoord en de SDG's is in 2021 het samenhangend duurzaamheidsbeleid vastgesteld door de gemeenteraad. Hierin zijn thema's van globale duurzame ontwikkeling geconcretiseerd en opgeschreven als doelen voor de gemeente in 2030.

Het Programmaplan Duurzaamheid [hierna: PPD] kent drie pijlers (en actielijnen) zoals ingedeeld in het samenhangend Duurzaamheidsbeleid, zodat we daardoor meteen helder kunnen maken op welke wijze het onze inwoners raakt.

Dit programmaplan geeft de eenvoudige planmatige aanpak weer op welke wijze het werk wordt gepland, georganiseerd en wie op welke wijze wordt betrokken⁷. Hiermee bereiken we met slimme keuzes de gestelde doelen voor 2030⁸.

⁶ Dit staat voor Duurzame Ontwikkelingsdoelen: 1 duurzame wereld voor iedereen in 2030 met het thema klimaatverandering.

⁷ Dit kan worden gezien als de 'hoe' vraag.

⁸ Dit kan worden gezien als de 'wat' vraag.

Uiteraard hierbij verwijzend naar de missie en visie⁹ van de gemeente Vijfheerenlanden¹⁰.

Eveneens is daarbij kennis en inzicht van groot belang om daarmee de bewustwording bij collega's, bestuurders, bedrijven en inwoners van het klimaatprobleem op niveau te brengen zodat eenieder zich een goed beeld kan vormen welke maatregelen genomen dienen te worden tegen de klimaatverandering. Daarbij mogen bedrijven op hun maatschappelijk verantwoording worden aangesproken en worden verleid, maar zal ook ingezet worden om coöperatie onder inwoners te stimuleren en de kracht van onze inwoners te stroomlijnen. Zo kunnen bijvoorbeeld uit wijkinitiatieven ook duurzame ideeën worden vormgegeven.

1.2. Samenhang strategische opgaven gemeente

In het in 2022 samengestelde coalitieakkoord "Samen zijn wij Vijfheerenlanden", heeft duurzaamheid een prominente plek. Het akkoord zet een duurzame leefomgeving centraal door duurzaamheid te betrekken bij alle onderwerpen die spelen binnen onze gemeente. Deze ambitie is te realiseren door te focussen op balans tussen wonen, landschap, water & groen, circulaire economie/werken, mobiliteit, energie, leefbaarheid en maatschappelijke voorzieningen via de programma's Duurzaamheid, Gezondheid en Veiligheid.

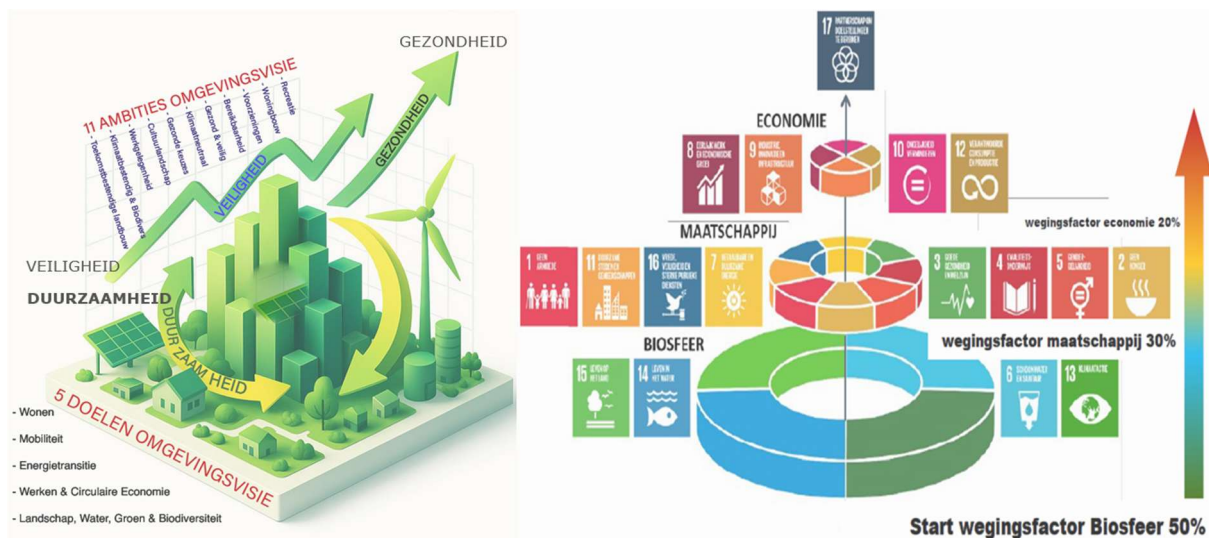
Voornamelijk dubbel ruimtegebruik wordt breed benoemd om deze ambitie te realiseren. Hiernaast is de ambitie van deze coalitie om mobiliteit binnen onze gemeente te verduurzamen en daardoor CO₂ uitstoot te verminderen, onder andere door fietsnetwerken te verbeteren en een laadpalenplan te maken. Hiernaast wil de coalitie ruimte bieden voor het herstel van natuur en biodiversiteit in het stedelijk- en buitengebied door een samenhangend ecologische groenstructuur te verbinden die ook als recreatief netwerk kan dienen. Specifiek is het klimaatbestendig inrichten van scholen, pleinen en sportaccommodaties genoemd.

Samenhang met de Omgevingsvisie 2023

De omgevingsvisie is één van de kerninstrumenten binnen de Omgevingswet. Het is een strategisch juridisch instrument dat kaderstellend beleid voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen weergeeft. De omgevingsvisie schetst de ruimtelijke ambitie van de gemeente tot 2040, de toekomst van onze dorpen en steden én van het buitengebied. De omgevingsvisie is bovendien zelfbindend voor de gemeente Vijfheerenlanden. Het bestaat uit de visie die we voor 2040 beogen. De **5 doelen** die we willen bereiken zijn onderverdeeld in: 1: landschap, water en groen, 2: wonen, 3: werken/circulaire economie, 4: mobiliteit en 5: de energietransitie. Bij het realiseren van de beschreven doelen houden we het behoud van een vitale samenleving aan als leidraad. Dit kompas kent ook 3 pijlers/programma's te weten: gezondheid, duurzaamheid en veiligheid. Uiteraard is gezondheid direct gerelateerd aan duurzaamheid omdat o.a. energieverbruik (niet duurzaam opgewekt), afname van biodiversiteit en natuur en niet circulaire (over)consumptie leidt tot een ongezonder leefklimaat. Ook veiligheid is direct gerelateerd aan duurzaamheid omdat door de opwarming de weersextremen en kans op zeespiegelstijging leidt tot een onzekere toekomst voor onze inwoners. Het thema duurzaamheid (en SDG) is dan ook dé rode draad in de omgevingsvisie (zie hieronder figuur 6.)!

⁹ Visie: de gemeente Vijfheerenlanden is een gemeente waarin de inwoners samen leven en werken in een groene omgeving, in de nabijheid van stedelijke dynamiek. In de gemeente voelen inwoners zich prettig en zijn de mensen overwegend betrokken bij elkaar. Vitale gemeenschappen staan voorop. Er wordt rekening gehouden met elkaar en met de diversiteit in de samenleving. Initiatief en eigenheid worden gewaardeerd. In de gemeente Vijfheerenlanden kan iedereen tot z'n recht komen en spreken we elkaar aan op onze mogelijkheden. Samen dragen we zorg voor ons cultuurhistorisch erfgoed, staan we voor duurzaamheid, vitaliteit en economische ontwikkeling. De rol die de overheid in deze samenleving inneemt verandert. Missie: onze inwoners en ondernemers zijn krachtig en vindingrijk en hebben geen overbodige bemoeienis nodig. De gemeente doet datgene waar we gelet op het algemeen belang van toegevoegde waarde zijn en wat wettelijk van ons verwacht mag worden. We richten ons (in partnerschap met belangenhouders) op de opgaven en hebben het besef dat de werkelijkheid niet maakbaar en beheersbaar is, zeker niet vanachter een bureau of bezien vanuit een langdurig beleidsplan. We staan garant voor een effectieve uitvoering van overheidstaken.

¹⁰ Dit kan worden gezien als de 'waarom' vraag.

Figuur 6. Integrale samenhang Duurzaamheid, Veiligheid, Gezondheid, Omgevingsvisie, SDG's

1.3. Programmatisch werken & doel PPD

De Omgevingswet geeft de gemeente de mogelijkheid om voor specifieke gebieden of specifieke onderwerpen een programma¹¹ te maken. Een programma vormt een verlengstuk van de omgevingsvisie (art. 3.2 Omgevingswet).

Art. 3.5 Omgevingswet geeft weer wat een programma bevat, namelijk een voor de uitoefening van de taken en bevoegdheden voor een of meer onderdelen van de fysieke leefomgeving:

- Een uitwerking van het te voeren beleid voor de ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming of het behoud daarvan,
- Maatregelen om aan een of meer omgevingswaarden te voldoen of een of meer andere doelstellingen voor de fysieke leefomgeving te bereiken.

Derhalve zijn onderdelen van het Programmaplan Duurzaamheid te zien als een programma in de zin van de Omgevingswet. Duurzaamheid zelf is géén programma in de zin van de Omgevingsvisie. Om de doelen die vastgesteld zijn in de omgevingsvisie te realiseren worden waarschijnlijk nog een aantal omgevingsprogramma's opgesteld (per doel). Belangrijke onderdelen (pijlers) vanuit het programma duurzaamheid zijn als omgevingsprogramma opgenomen. De pijler Circulair en Schoon sluit aan bij het programma werken omdat beiden de economische benadering betreft en het nieuwe economisch denken (circulaire economie) beogen. De pijler Klimaatrobuust & Biodivers valt samen met Landschap, water en groen. En de pijler Energie & Verantwoord is het eerste 'vrijwillig programma' Energie onder de Omgevingswet binnen Vijfheerenlanden. Het is zowel thematisch en deels een gebiedsgericht opgezet vanuit een specifieke opgave.

Het Programma Duurzaamheid (geen programma in de zin van de Omgevingsvisie) vormt een essentiële programmalijn en schakel tussen eerder vastgestelde visies, onze duurzaamheidsdoelstellingen en ambities binnen en buiten de organisatie. De programmatische (satéprikker) aanpak richt zich niet alleen op het verbeteren van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving, maar ook op het sturen van activiteiten en projecten op duurzaamheid breed en in onderlinge complexe samenhang.

¹¹ Dit niet te verwarren met het 'Programma Duurzaamheid' en het Programmamanagement wat de aansturing en beheersing is van een verzameling van complexe projecten (om schaalvoordelen te behalen), die als groep de doelen dichterbij moet brengen, aansluitend bij de eisen en wensen van de gemeente Vijfheerenlanden.

Op basis van deze inspanningen en verwachte consequenties, stellen wij dan ook een UitvoeringsAgenda Duurzaamheid [UAD]¹² op om onze duurzaamheidsdoelstellingen te behalen. Voor 2026 zal deze UitvoeringsAgenda op de eerste dinsdag van september (dinsdag 2 september en voortaan jaarlijks) door de wethouder Duurzaamheid worden aangeboden aan het college en ter kennisname aan de gemeenteraad worden gestuurd (afgestemd op de uitkomsten van de behandeling van de kadernota voor het zomerreces van elk jaar).

Ook de interne en externe communicatie en de participatiestrategie met het oog op de duurzaamheidsdoelen maken onlosmakelijk deel uit van het programma. Dus in de gehele organisatie moet duurzaamheid worden ingebed. Maar ook dan geldt dat we het niet alleen kunnen: de collega's maar zeker ook inwoners zijn dé cruciale schakels! Daarom dient elke 2 jaar (2027 en 2029) het programmaplan te worden geactualiseerd, te worden herijkt en dient herprioritering plaats te hebben in combinatie met de UitvoeringsAgenda Duurzaamheid [UAD] die elk jaar wordt opgesteld.

2. Doelen¹³ & Uitvoeringsstrategieën

De strategische ER¹⁴ doelen welke worden gehanteerd zijn:

- Meer energie besparen en slimmer duurzamer opwekken van energie.
- Stimuleren van innovatie duurzame energieopwek/proeftuinprojecten.
- Beter maatschappelijk verantwoord ondernemen en inkopen [MVOI].
- Meer integraal streven naar de doelen van de Sustainable Development Goals.
- Duidelijker werken naar een circulaire economie.
- Stimuleren van lokale grondstofketens.
- Meer bewustzijn creëren van (over)consumptie.
- Meer bewustzijn creëren dat afval een schone grondstof is.
- Beter klimaatrobustheid vormgeven.
- Veiligere woonomgeving vormgeven met rivieren en water en intensievere samenwerking.
- Stimuleren van biodiversiteit en groenere omgeving met een gezonder leefklimaat.
- Meer groen/bomen realiseren.
- Verminderen van hittestress.
- Stimuleren van schonere mobiliteit en van fietsgebruik.
- Stimuleren van duurzamer werken, wonen en recreëren.

2.1. Overkoepelende doelen

Ons hoofddoel, wat een lokale vertaling is vanuit (inter)nationale afspraken, is dat CO₂-uitstoot wordt verminderd (55% in 2030) en dat we in 2050 een klimaatneutrale gemeente zijn (95% CO₂ reductie). Eerst dient de gemeentelijke organisatie intern meer richting te geven aan Duurzaamheid in al hun handelen. Tevens vervult de gemeente extern de rol van voorbeeld gemeente. Daarnaast richten we ons op inwoners en om allerlei andere beleidsvelden mede-eigenaar te maken op duurzaamheidsvraagstukken. Innovatieve benaderingen worden gestimuleerd door de pijlers Energie & Verantwoord, Klimaatrobust & Biodivers, en Circulair & Schoon holistisch te benaderen. Uiteindelijk dient 'duurzaamheid' intrinsiek op elk handelen te worden betrokken. Hiernaast hanteren wij op alle ruimtelijke vraagstukken zoveel mogelijk het stimuleren van dubbel ruimtegebruik om efficiënt verduurzaming te realiseren.

¹² De UitvoeringsAgenda Duurzaamheid wordt voor in elk kalenderjaar door het college vastgesteld voor het jaar daaropvolgend (voor het eerst in 2025 (op dinsdag 2 september) voor het jaar 2026).

¹³ Concrete doelen en programmatische actielijnen worden in de UitvoeringsAgenda Duurzaamheid [UAD] opgenomen.

¹⁴ ER-doelen zijn doelen die een ideaal aangeven en zijn kwalitatief van aard. Bijvoorbeeld: "groter gevoel van veiligheid bij de bewoners", "beter gebruik van de hulpmiddelen bij de productie".

2.2. Algemene inspanningen & activiteiten

Dit Programmaplan Duurzaamheid biedt een leidraad voor het opzetten, implementeren en monitoren van duurzame initiatieven in de gemeente Vijfheerenlanden. Hierbij zijn het betrekken van de gemeenschap, het meten van voortgang en het aanpassen van strategieën van cruciaal belang voor ons gezamenlijk succes. De duurzaamheidsdoelen worden in dit Programma en in de praktijk geïntegreerd vanuit bestaande beleidsdoelen om integraal alle duurzaamheidsinspanningen te coördineren¹⁵. In de uitvoering betrekken we inwoners op basis van deze pijlers. Mechanismen voor inwonerparticipatie en bewustmakingscampagnes worden ingezet om de gemeenschap beter te betrekken bij onze duurzaamheidsdoelen. Regelmatig voeren we overleg met belanghebbenden om input te verzamelen en bewustzijn onder onze partners te vergroten. Samen met deze belanghebbenden vergaren we periodiek data om beleidsvoortgang te evalueren en beleid aan te passen op basis van verkregen inzichten. Hier stellen we kritische procesindicatoren (KPI's) vast om de voortgang van onze duurzaamheidsdoelen te volgen. Onder andere op basis van deze voortgang, reserveren wij specifieke fondsen voor duurzaamheidsprojecten en -initiatieven. Ook stimuleren wij hier publieke-private partnerschappen voor financiering van onze duurzaamheidsdoelen en projecten uit de samenleving. Wij geven e.e.a. visueel weer in een Dashboard Duurzaamheid Vijfheerenlanden [DDV].

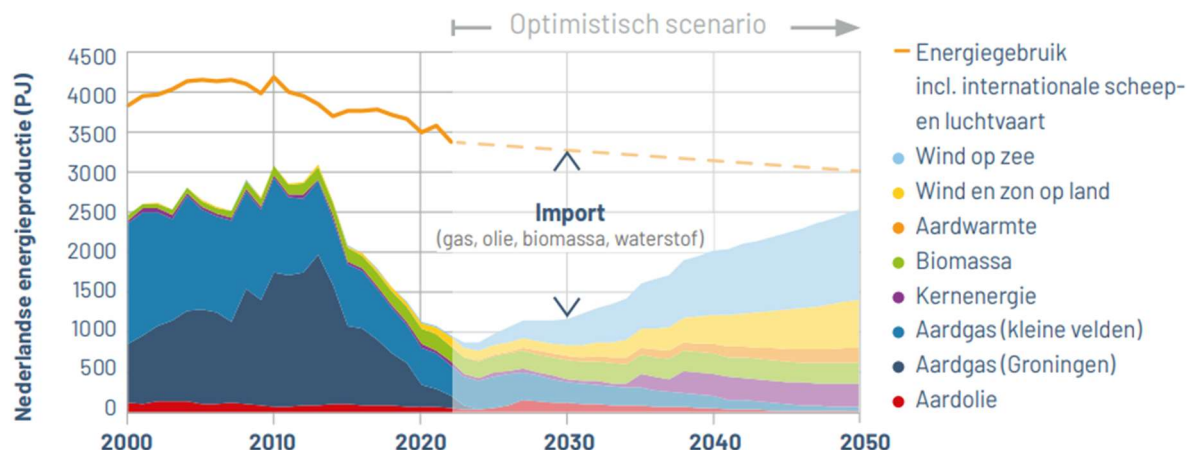
3. Energie & Verantwoord

Een aanzienlijk deel van de huidige CO₂ uitstoot wordt veroorzaakt door verbruik van elektriciteit door industrie, mobiliteit en inwoners. De niet duurzame opgewekte elektriciteit (daarom ook wel grijze stroom genaamd) is hiervan de oorzaak. Doordat we steeds 'minder' fossiele energie verbruiken door te besparen en overstappen op hernieuwbare energiebronnen stoten we minder broeikasgassen uit.

Het doel om in 2030 70% van onze elektrische energie duurzaam op te wekken en het doel om in 2050 geheel energieneutraal (en dat zal bijna 100% elektrische energie zijn) te zijn (dus wat we verbruiken, wekken we duurzaam op) is dit een belangrijke pijler van de klimaatdoelstellingen. Echter het betekent niet alleen duurzame opwek, maar ook maximale inzet op het besparen van energie. Deze energietransitie betekent dat we de manier waarop we onze huizen verwarmen, onze vervoersmiddelen anders aandrijven, en zelfs de manier waarop we koken veranderen. Dit brengt wel uitdagingen met zich mee, gezien fossiele brandstoffen vervangen met hernieuwbare alternatieven betekent dat in totaal het elektriciteitsverbruik tot wel het vijfvoudige toeneemt. Overschakelen naar hernieuwbare, duurzaam opgewekte elektrische energie betekent echter wel dat we voorkomen dat de aarde (minder snel) opwarmt, de lucht minder vervuult en dat mobiliteit stiller wordt. Hiernaast verminderen we ook onze afhankelijkheid van (geopolitieke gevoelige) fossiele brandstoffen, wat op zijn beurt de luchtkwaliteit verbetert en gezondheidsrisico's vermindert.

Hieronder is in figuur 7. weergegeven de verwachting hoe het verloop van de energiemix zich zal verhouden tot aan 2050.

¹⁵ Programmamanagement Duurzaamheid is het zodanig aansturen en beheersen van een verzameling van complexe projecten (om schaalvoordelen te behalen), die als groep de doelen dichterbij moet brengen, aansluitend bij de eisen en wensen van de gemeente Vijfheerenlanden.

Figuur 7. Nederlandse Energieproductie en prognose duurzame opwek energiemix (EBN, 2024)

3.1. Elektriciteit & Regionale Energiestrategie (RES)

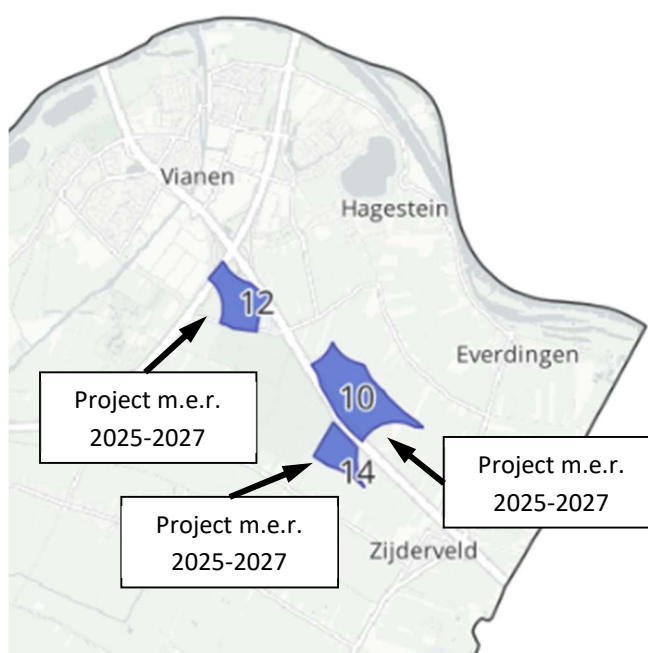
Samen met de RES U16 hanteren we een regionale aanpak om te bepalen waar en hoeveel duurzame elektriciteit opgewekt kan worden. Aangezien elke manier van hernieuwbare elektriciteit opwekken ruimtelijke invullingen nodig heeft wat consequenties heeft op de fysieke leefomgeving, is lokaal eigendom en draagvlak binnen en buiten onze woonkernen van essentieel belang. Hierdoor hopen we de energietransitie binnen onze gemeente te faciliteren om onafhankelijk te zijn in onze energiebehoefte zodat op den duur een stabiele en voordelige energierekening kan worden gegarandeerd aan onze inwoners.

3.1.1. Doelen & Voortgang

In het Samenhangend duurzaamheidsbeleid is afgesproken dat in 2030, 70% van alle elektriciteit duurzaam wordt opgewekt in Vijfheerenlanden. Deze ambitie wordt deels ingevuld via het gemeentelijke RES-bod aan de regio van 0,072 TWh opwek van wind- en zonne-energie in 2030, maar vormt daarmee in combinatie met zonnepanelen op daken slechts zo'n 25% van de duurzame opgewekte elektrische energie in 2030. De komende periode zal dan ook bezien worden of en hoe hierop bijgestuurd kan worden, of de ambitie naar beneden bijgesteld moet worden. Wellicht zal een combinatie van beiden het meest voor de hand liggend zijn.

3.1.2. Inspanningen & activiteiten

Naast onze eigen inspanning, is er ook een ambitie voor projectparticipatie. Dit doen we via een Lokaal Bestuur Wind [LBW] setting samen met omwonenden, belanghebbenden en andere stakeholders, om advies te geven aan de gemeenteraad omtrent besluitvorming voor windturbines. Via het LBW worden 3 project m.e.r. uitgevoerd om milieueffecten in beeld te brengen voor de 3 aangewezen zoekgebieden wind (12, 10 en 14).

Figuur 8. Overzicht windzoekgebieden wind

We willen ook zoveel mogelijk zon-op-dak benutten om dubbel ruimtegebruik te stimuleren binnen onze energieambities. Dit brengt verbruik en opwek dicht bij elkaar. De nieuwe Energiewet (ingegaan op 1 januari 2025) biedt meer mogelijkheden om bijvoorbeeld energie te delen. En er komen meer instrumenten om inwoners en bedrijven te verplichten om zonnepanelen te plaatsen. Het adagium geldt dat energie het meest efficiënt is als het daar waar het wordt gebruikt, duurzaam wordt opgewekt!

Daarnaast blijven we kijken naar mogelijkheden, innovaties en ontwikkelingen van duurzame energiebronnen. Daarin houden wij rekening met lokale normen en streven wij naar opbrengsten die ten gunste zijn van onze inwoners, bij voorkeur directe omwonenden.

Zo onderzoeken we met Rijkswaterstaat [RWS] en aangesloten gemeenten waar energie opgewekt kan worden op of nabij gronden die in bezit zijn van het Rijk. In het programma Opwek Energie op Rijksvastgoed (programma OER) kijken we gezamenlijk voornamelijk naar stroken grond naast de A2 en A27 naar mogelijkheden om zonne-energie te benutten. Hierdoor trachten wij lokale, regionale en landelijke doelstellingen omtrent duurzame opgewekte energie te realiseren.

3.1.3. Netcongestie en energieopslag

De groeiende vraag en aanbod van elektriciteit heeft geleid tot netcongestie. Hiervan is sprake wanneer de transportcapaciteit van het elektriciteitsnet wordt overschreden. Dit is een aanzienlijk risico voor het realiseren van onze ambities voor de energietransitie, aangezien een groei in opwek en afname gehinderd kunnen worden door een te 'vol' elektriciteitsnet. Recent is bijvoorbeeld in Spanje een groot deel zonder elektriciteit komen te zitten met alle risico's van dien.

Stedin, de netbeheerder binnen onze gemeente, werkt over heel Zeeland, Zuid-Holland en Utrecht aan netverzwaring om dit probleem aan te pakken. Samen met Stedin wordt de voortgang van investeringen in ondernemen, duurzame opwek en energieverbruik zo min mogelijk beperkt. Maar het eerder aangehaalde adagium is uiteraard van toepassing en is het verzwaren van het elektriciteitsnet niet de enige oplossing. Dus niet alleen ons energieverbruik én het moment hiervan moeten beter op elkaar worden afgestemd, maar ook daar waar duurzame opwek van elektriciteit wordt gesitueerd is van groot belang voor de toekomst van de energietransitie.

3.2. Warmtetransitie

Als gemeente bevinden we ons midden in een warmtetransitie die niet alleen invloed heeft op de manier waarop we onze gebouwen verwarmen en van warm water voorzien, maar die ook invloed heeft op onze hele leefomgeving. Deze transitie is ingegeven door de noodzaak om de leefbaarheid te behouden te midden van klimaatverandering, de stijgende kosten van (Gronings) gas en afhankelijkheid van externe (internationale) partijen. De warmtetransitie zet haalbare en betaalbare alternatieven van warmtevoorzieningen centraal, die zekerheid, betaalbaarheid, en onafhankelijkheid bieden, althans voor zover de mogelijkheden nu reiken!

3.2.1. Doelen & Voortgang

Ons hoofddoel is duidelijk: in 2050 moet elk gebouw in onze gemeente aardgasvrij zijn, met als tussenstap in 2030 in te zetten op verduurzaming van gebouwen en het verlagen van de energiebehoeftes. Energie die je niet verbruikt, hoef je namelijk ook niet op te wekken, te importeren of te transporteren. Daarom willen we vooral minder (fossiele) energie verbruiken door te isoleren en door slimmer met onze energie om te gaan. Wij hebben controle over de energie-efficiëntie van gemeentelijk vastgoed en openbare voorzieningen, maar wij kunnen deze voortgang ook stimuleren voor vastgoed van inwoners en ondernemers. In 2030 hebben wij voor onszelf het doel gesteld om 70% van het gemeentelijk vastgoed - voor zover mogelijk - CO₂-neutraal te maken en om het

energieverbruik bij bedrijven in de bebouwde omgeving met 45% te reduceren ten opzichte van 1990. Tegelijkertijd willen we alternatieve warmtebronnen zoals gezamenlijke warmteaansluitingen en hybride warmtepompen aanjagen. Hier hebben we in de Transitievisie Warmte [TVW] richting aangegeven door allereerst gebiedsgerichte besparingscampagnes te organiseren waardoor inwoners op termijn kunnen besparen en duurzame warmte kunnen gebruiken. Ook ondersteunen we inwonersinitiatieven zoals aquathermie in Everdingen en stimuleren we het verduurzamen van bedrijventerrein de Biezen en de Hagen.

3.2.2. Inspanningen & activiteiten

Gezamenlijke inspanningen op het gebied van isoleren, warmteaansluitingen en hybride warmtepompen, bieden handvaten om de energievraag te verminderen en bronnen te verduurzamen. Waar mogelijk zetten we ons ook actief in voor energie-neutrale gebiedsontwikkeling. Bij grote dichtheid en de aanwezigheid van een duurzame warmtebron, kunnen we kijken naar een warmtenet. Bij minder bebouwingsdichtheid kijken we naar kleinschalige lage temperatuur warmtenetten. Bij overige gevallen kijken we naar de realisatie van (hybride) warmtepompen. De geschiktheid van het gebruik van groen gas en waterstof lijkt tot 2050 beperkt. Alternatieve warmtebronnen bieden echter wel de extra uitdaging dat ze meestal meer elektriciteit nodig hebben om te operationaliseren!

Als gemeente nemen we de regierol aan in de lokale warmtetransitie. We kennen de lokale situatie als geen ander en zien waar mogelijkheden liggen om aardgas te vervangen, vaak in samenhang met andere (gemeentelijke) ruimtelijke ontwikkelingen (zoals vervanging van riolering) en partners. De pilot aardgasvrije wijk in Everdingen is hier een goed voorbeeld van. We werken samen met bewoners en gebouweigenaren om initiatieven te realiseren die passen bij onze gemeente, waarbij we duidelijkheid bieden over alternatieven voor aardgas en het tijdspad dat daarbij hoort. Hierbij maken we inwoners bewust van hun energieverbruik en hoe ze deze kunnen verminderen. Het (regionale) energieloket biedt handvaten voor inwoners om gericht advies te kunnen geven.

Verder lopen we als gemeente Vijfheerenlanden voorop om natuurvriendelijk te isoleren. Zie ook ons Soorten Management Plan [SMP] en de ondersteuning voor circulaire ketens t.a.v. bijvoorbeeld biobased materialen.

3.3. Verantwoord

Naast dat de energietransitie een onderwerp is die ons als gemeente aangaat, heeft iedereen die woont en werkt in Vijfheerenlanden baat bij een toekomstbestendige gemeente. Hierom willen wij een stimulerende factor zijn voor ondernemers om te verduurzamen en een goed voorbeeld geven voor onze inwoners. Veranderend gedrag van inwoners en ondernemers, zoals inkoop van duurzaam opgewekte energie, installatie van zonnepanelen, en minder (zakelijk) verkeer helpt mee om onze ambities te realiseren.

Wij erkennen de effecten die inkopen en aanbestedingen kunnen hebben aan onze wereld en maatschappij. Door middel van principes uit het manifest maatschappelijk verantwoord opdrachtgeven en inkopen [MVOI] kunnen we ervoor zorgen dat uitvoering van ons beleid duurzaam gedrag stimuleert. Bij aanbestedingen groter dan €100,000 wordt ons interne team MVOI betrokken, maar ook daarbuiten wordt e.e.a. aangemoedigd door leden van team Duurzaamheid en MVOI.

3.3.1. Doelen & Voortgang

De economische visie 2022-2026 is inmiddels opgesteld. Hierin krijgt maatschappelijk verantwoord ondernemen prioritering als het verduurzamen van het economische landschap binnen onze gemeente. Hierin is de ambitie uitgesproken om ondernemers proactief te ondersteunen bij de

invulling van de verduurzaming van hun bedrijf, als het gaat over de energietransitie en het circulair maken van grondstoffenstromen.

3.3.2. Inspanningen & activiteiten

Wij brengen maatschappelijk verantwoord ondernemen onder de aandacht van ondernemers door middel van het tekenen (na voorgelegde besluitvorming hierover) en naleven van convenanten als het internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen [IMVO] van bedrijven binnen onze gemeente. Hiernaast hanteren wij de voorwaarden van de European Energy Efficiency Directive [EED] rapportering als ondergrens voor ondernemers om hun energievraag te verminderen.

4. Klimaatrobuust & Biodivers

De gemeente Vijfheerenlanden is gelegen tussen de rivieren de Lek en de Linge en kent een prachtig landschap van polders, uitgestrekte weilanden, oudhollandse stedelijke gebieden en een samenhang tussen groen en water. De natuur is daardoor altijd dichtbij. Dit groene karakter willen wij met dit Programmaplan Duurzaamheid behouden en bevorderen in samenhang met alle actoren dus inwoners, stichtingen en ondernemingen zoals de agrarische sector. Daarom werken we aan een klimaatrobuuste gemeente en maken we werk van biodiversiteitsherstel.

4.1. Klimaatrobuust

In onze poldergemeente is klimaatadaptatie van cruciaal belang en niet alleen door de (hoogte)ligging. Voornamelijk het stedelijk gebied is gevoelig voor wateroverlast tijdens hevige regenval (en de meer voorkomende weersextremen, zie inleiding), wat kan leiden tot overstromingen en schade aan woningen, infrastructuur, veiligheid en gezondheid van inwoners. Eveneens is bodemdaling een risico vanwege de klei- en veenbodem. Volgens de verwachte weerscenario's van het KNMI, is er tegelijkertijd sprake van warmere droge zomers (met weersextremen) en warmere natte winters met stijging van de zeespiegel. Dit heeft grote gevolgen voor oogsten van landbouwgewassen en ecosystemen binnen onze natuurgebieden. Daarnaast kan hittestress als gevolg van hoge temperaturen die de leefbaarheid en gezondheid van inwoners (en dieren) kunnen bedreigen. Klimaat adaptieve maatregelen toepassen die ons weerbaar maken tegen wateroverlast, verdroging, hittestress en bodemdaling zijn daarom essentieel.

Vanuit de diverse nationale programma's, te weten: het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie [DPRA] het Deltaprogramma Zoetwater [DPZW] en het programma Nationale klimaatadaptatiestrategie [NAS], heeft de provincie Utrecht het Programma Klimaatadaptatie 2020-2023 en het hierop in ontwikkeling zijnde vervolg. Regionaal heeft gemeente Vijfheerenlanden zich gecommitteerd aan de Regionale Adaptatie Strategie Alblasserwaard Vijfheerenlanden [RAS A5H]. Lokaal is dit vertaald in met name de Landschapsvisie.

4.1.1. Doelen & Voortgang

Klimaatrobuuste inrichting van het landelijk en stedelijke gebied betekent inzetten op biodivers groen. Deze zorgen dat hittestress beperkt blijft, faciliteren waterhuishouding, stimuleren de biodiversiteit en slaan CO₂ op. Onder andere aan de hand van het gemeentelijk rioleringsplan, is klimaatbestendigheid opgenomen bij ruimtelijke ontwerpprincipes. Bij deze inrichting benoemen we water en groen als leidend bij inrichting en herinrichting van gebieden. Op basis van de bodem en de kwaliteiten van ons veen- en kleilandschap leggen wij de verbinding tussen natuurgebieden en klimaatadaptief bouwen. Hierdoor zorgen we dat bij alle activiteiten in Vijfheerenlanden de bodem- en waterkwaliteit minimaal worden behouden of worden verbeterd.

4.1.2. Inspanningen & activiteiten

Onze gemeente bestaat voornamelijk uit laagveen met een dekking van rivierklei. Deze dekking zorgt dat het risico van bodemdaling relatief beperkt blijft. Dit betekent dat maatregelen die gericht zijn op het remmen van bodemdaling, minder CO₂ reductie opleveren dan in onze buurgemeenten.

Desondanks zetten we in op het remmen van bodemdaling, om te voorkomen dat funderingen van panden verzakken en dat wateroverlast plaatsvindt. Om ongemak te beperken, stimuleren we wateropvangsystemen om overstromingen ruimtelijk af te bakenen. Buiten woonkernen wordt dit vertaald in een netwerk van groene zones die worden verbonden met groenblauwe dooradering binnen en buiten de bebouwde kom. Deze groene zones en dooradering hebben een dubbele recreatieve functie als openbare en particuliere ruimtes die omgevormd zijn naar stille, groene gebieden op initiatief van inwoners en maatschappelijke organisaties.

Hiernaast zetten we in op het verminderen van verharding binnen de woonkernen en deze vervangen met meer groene dekking. Samen met inwoners en ondernemers vergroenen we daken, gevels, en ruimtes rondom panden en stimuleren we een klimaat adaptieve inrichting.

4.2. Biodivers

Biodiversiteit en groen in het algemeen dragen bij aan de vitaliteit van onze gemeente en is een belangrijke schakel in de voedselproductie. Biodiversiteit geeft de verscheidenheid aan planten en dieren binnen een leefgebied weer. Samen vormen al deze soorten een meer of minder biodivers systeem. Door te focussen op biodiversiteitsherstel, dragen we bij aan het behoud van gezonde ecosystemen, bodemkwaliteit en natuurlijke veerkracht tegen klimaatverandering. Groen biedt voordelen voor de leefbaarheid en gezondheid van de inwoners van onze gemeente, zoals het verminderen van hittestress, het verbeteren van luchtkwaliteit en het bieden van recreatieve ruimtes voor inwoners om te genieten van de natuur.

4.2.1. Doelen & Voortgang

De Groenindex is een score die wordt gebruikt om de gezondheid van vegetatie en groen te evalueren op basis van nabij-infrarood reflectie dat door planten wordt uitgezonden. Een hogere score geeft over het algemeen aan dat er meer gezonde vegetatie aanwezig is, zoals dichtere plantengroei of een hogere bladindex. In 2020 stond Vijfheerenlanden op plaats 328 van alle (342) Nederlandse gemeentes. Om deze positie te verbeteren worden groene zones en natuurgebieden aangelegd en zorgen we ervoor dat bij alle activiteiten in Vijfheerenlanden wordt ingezet op biodiversiteitsherstel. Ook zetten we in op educatieve programma's – via Stichting Duurzaamheid Vijfheerenlanden [SDVHL], Natuur en Vogelwacht Vijfheerenlanden, etc. – over lokale flora en fauna om andere partijen te betrekken op biodiversiteitsherstel.

In 2024 is de groenvisie, het groen- en bomen beleidsplan, het biodiversiteitsherstelplan en het groen beheerplan vormgegeven. Met het biodiversiteitsherstelplan definiëren en geven wij vorm aan de rol van groen en het herstel van biodiversiteit binnen de gemeente met als doel het realiseren van een gezonde, duurzame en veilige leefomgeving. De relatie met het landschap wordt ook versterkt via regionaal en provinciaal beleid en de daarmee samenhangende gebiedsontwikkeling. Hierbij is een direct verband met de agrarische sector en vinden inspanningen plaats om effectief te zijn voor de gezamenlijke ambities.

4.2.2. Inspanningen & activiteiten

De eerdergenoemde principes die wij hanteren bij klimaat adaptieve inrichting helpen mee aan de bevordering van lokale biodiversiteit en het herstellen van ecosystemen binnen en buiten woonkernen. Bij waterberging en het vergroenen van gemeentelijk vastgoed, houden wij rekening met de variëteit

aan inheemse soorten die geplant wordt. We hanteren het 3-30-300 principe voor de openbare ruimte in stedelijke gebieden. Dit houdt in dat minstens 3 bomen zichtbaar zijn vanuit iedere woning, 30% van de oppervlakte wordt bedekt door bomen, en iedere inwoner 300 m tot een dichtstbijzijnd park woont. Dit doel willen wij behalen door een boom te planten voor iedere gekapte boom, ieder nieuwgeboren kind én bij elk nieuwgebouwde woning.

We streven om samen met de inwoners en ondernemers binnen onze gemeente te werken aan biodiversiteitsherstel, zodat de culturele waarden van groen gedragen worden door onze eigen omgeving. Dit omvat het stimuleren van natuurinclusieve kringlooplandbouw. Om verder lokale landschaps- en natuurwaarden binnen de gemeente te behouden, zorgen we ervoor dat projecten in boordeling getoetst dienen te worden aan bestaande ecologische normen. Plaatsen van grote-infrastructuur objecten, zijn in principe uitgesloten om nabij N2000-, Natuur-Netwerk Nederland-[NNN], weidevogel en purperreiger foerage-, en stiltegebieden geplaatst te worden. Zo wordt groen de ruimte geboden om te groeien. Wij streven dat groen van een functionele naar kwalitatieve inrichtingsfunctie wordt vertaald. Hierbij hanteren wij de verbindende, natuurvolgende en kwaliteitsgerichte eigenschappen van natuur binnen onze gemeente. Wanneer er extra panden worden geplaatst, dient er extra openbaar groen te worden toegevoegd.

Natuur binnen onze gemeente dient ook natuurvolgend te zijn. Dit betekent dat wij inheemse soorten voorkeur geven die zich thuis voelen in een laagveen- of rivierengebied. Naast beleving, zijn klimaatrobuustheid, biodiversiteit en maatschappelijke gezondheid ook van belang bij groenprioritering. Groen kan ingezet worden als klimaatrobuuste inrichting door groen te prioriteren voor verharding, bomen aan te planten en wadi's [Water afvoer, drainage en infiltratie systemen] aan te leggen voor hemelwateropvang. Hemelwateropvang t.b.v. meerdere doelen (dus ook om drinkwater verspilling te voorkomen) wordt dan ook nagestreefd. Biodiversiteit kan gewaarborgd worden door meer soortenvariatie en meer gelaagdheid van beplanting te hanteren per locatie.

5. Circulair & Schoon

Industriële productie en het consumptiegedrag hebben een aanzienlijke impact op de vervuiling van lucht, water en bodem. Met klimaatverandering en verlies van biodiversiteit als gevolg. Ook worden grondstoffen die verbruikt worden snel schaarser. Om lineair economisch verbruik tegen te gaan, moeten we radicaal anders omgaan met onze grondstoffen: een grondstoffentransitie. Het Nationale Programma Circulaire Economie [NPCE] geeft maatregelen om de transitie naar een circulaire economie te versnellen en om in 2050 volledig circulair te zijn. De productketens met de meest negatieve milieu-impact waar de specifieke transitieagenda's voor zijn opgesteld zijn: consumptiegoederen, kunststoffen, bouw, maakindustrie en biomassa & voedsel.

5.1. Circulair

Circulariteit, waarin er zuiniger en slimmer met producten en grondstoffen wordt omgegaan, is essentieel voor onze gemeente. Het biedt een antwoord op de snel toenemende schaarste van grondstoffen. Er zijn verschillende 'knoppen' waaraan gedraaid kan worden om ons grondstoffengebruik meer en meer circulair te maken. Deze passen binnen de R-ladder (zie figuur 9.):

R1. Vermindering van grondstoffengebruik: minder (primaire) grondstoffen gebruiken door af te zien van het produceren of kopen van producten, deze te delen of ze efficiënter te maken.

R2. Substitutie van grondstoffen: primaire grondstoffen vervangen door secundaire grondstoffen en duurzame bio grondstoffen die zo hoogwaardig mogelijk toegepast worden, of door andere, meer algemeen beschikbare grondstoffen met een lagere milieudruk.

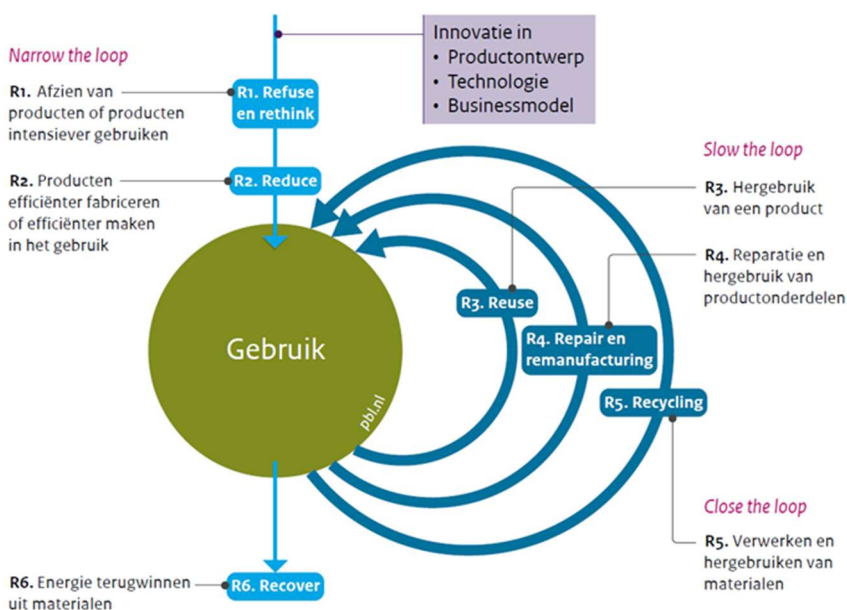
R3. Levensduur verlenging: producten en onderdelen langer en intensiever gebruiken door hergebruik en reparatie. Dit vertraagt de vraag naar nieuwe grondstoffen.

R4. Hoogwaardige verwerking: de kringloop sluiten door recycling van materialen en grondstoffen, zodat er minder afval wordt verbrand of gestort én er meer hoogwaardig aanbod van secundaire grondstoffen ontstaat. In 2050 moet het verbranden van recyclebaar materiaal volledig verleden tijd zijn. Dat vraagt om ingrepen aan de voorkant van de keten.

R5. Recycling: het opnieuw gebruiken van materialen zoals fleecetruien van PET-flessen¹⁶.

R6. Recover: het terugwinnen van energie uit materialen die 'niet' gerecycled kunnen worden, zoals het opwekken van energie bij afvalverbranding.

R-ladder met strategieën van circulariteit

Figuur 9 Integrale Circulaire Economie Rapportage 2023 PBL

De transitie naar een circulaire economie bevordert niet alleen milieubescherming, maar biedt ook economische kansen, door het stimuleren van innovatie, het creëren van nieuwe groene sectoren en het versterken van de lokale economie. Als zodanig is het omarmen van circulariteit essentieel voor het bevorderen van de veerkracht en toekomstbestendigheid van Vijfheerenlanden.

5.1.1. Doelen & Voortgang

Om een volledig circulaire gemeente te zijn in 2050, nemen wij een opdrachtgevende rol aan, waarin we met de juiste partijen samenwerken en zelf het goede voorbeeld geven. Deze rol komt onder andere tot uiting in onze circulaire inkoopstrategie, waarin we zoveel mogelijk aan bovengenoemde 'knoppen' draaien. Dit inkoop- en aanbestedingsbeleid is reeds geschreven waarin Total Cost of Ownership [TCO] en innovatie op gebied van circulariteit mee worden genomen. Ook zijn er in het recent opgestelde ambitiedocument (dat gebruikt wordt bij aanbestedingen) verschillende duurzame ambities en eisen gesteld om de markt uit te dagen.

Daarnaast hanteren we een *levend lab aanpak*¹⁷ in circulaire ketensamenwerking – met partijen binnen en buiten onze gemeente – en realiseren we kennisdeling. Ook streven we naar efficiënter landgebruik in de landbouw waarbij kringlopen van grondstoffenstromen zo veel mogelijk gesloten worden en blijven.

¹⁶ Polyethyleentereftalaat [PET]

¹⁷ Een levensechte omgeving waarin proeven worden uitgevoerd waarin het eindresultaat worden gezien in relatie tot hoe mensen omgaan met deze vernieuwingen.

5.1.2. Activiteiten & inspanningen

In onze rol als opdrachtgever stimuleren wij circulariteit binnen de volgende onderwerpen: bouw en openbare ruimte, lokale economie, en afval en grondstoffen (deze wordt benoemd onder het kopje 'schoon'). Dit doen wij onder andere door circulaire ambities en eisen te stellen aan onze partners en opdrachtnemers.

Ook werken wij aan het vergroten van bewustwording door onder andere afvalpreventie bij onze inwoners van gemeente Vijfheerenlanden en binnen de gemeentelijke organisatie. Daarnaast worden verschillende initiatieven ondersteund en opgezet ten bate van het verminderen van grondstoffen, zoals het stimuleren van delen en lenen (denk o.a. aan deelauto's of het lenen van gereedschap).

5.2. Schoon

De circulaire transitie betekent onder andere dat minder/geen restafval mag worden 'geproduceerd', gestort en uiteindelijk verloren gaat als grondstof. Het landelijke programma Van Afval Naar Grondstof-Huishoudelijk Afval [VANG-HHA] streeft naar een betere norm aan landelijke afvalscheiding, hoogwaardige recycling en afvalpreventie om de hoeveelheid restafval te verminderen.

5.2.1. Doelen & Voortgang

Aan de gestelde doelen dat de leefomgeving in onze gemeente schoon moet zijn en dat overlast van zwerfafval moet worden geminimaliseerd wordt reeds gewerkt. Om grondstoffen en -afvalstromen te controleren, hebben we samen met Waardlanden, die het afval binnen de regio (via een Gemeenschappelijke Regeling) inzamelt en verwerkt, stappen gezet omtrent het afval- en grondstoffenbeleid vanuit de VANG-HHA doelstelling. In dit beleid is een stappenplan opgenomen om de doelstelling van maximaal 100 kg restafval per inwoner in 2025 te bereiken. In 2024 werd er gemiddeld per inwoner van het Waardlandengebied 148 kg aan restafval ingezameld. Op basis van harmonisatie van het inzamelsysteem en het pasjessysteem verwachten wij de hoeveelheid restafval per inwoner verder verlaagd te hebben.

5.2.2. Activiteiten & inspanningen

We volgen het stappenplan met Waardlanden om verder restafval te verminderen. Als gemeente hebben wij voornamelijk invloed op inzameling en zijn wij afhankelijk van productie, consumptie, en verwerking.

Zodra de analyse van de meest recente inzamelingsgegevens over onze inwoners bekend worden, kijken we samen naar de effecten die de inzamelharmonisatie en het pasjessysteem hebben gehad. Als de resultaten niet voldoende zijn, oriënteren we ons op aanvullende maatregelen. De meeste concrete mogelijkheden daartoe is invoering van het Diftar systeem. Dit staat voor gedifferentieerde tarieven en is een afvalbeheersysteem waarbij huishoudens met het geïmplementeerde pasjessysteem betalen voor de hoeveelheid afval (in kg) die ze produceren. Het principe is dat de vervuiler betaalt: hoe meer afval een huishouden produceert, hoe meer ze moeten betalen. Dit systeem stimuleert afvalpreventie, afvalscheiding en recycling.

6. Samen Verduurzamen

Het Samenhangende Duurzaamheidsbeleid en het Programmaplan Duurzaamheid vormen gezamenlijk een holistische benadering om duurzaamheid te integreren in de gemeente Vijfheerenlanden. Voortgang wordt geboekt door een combinatie van beleidsmaatregelen, inwonerbetrokkenheid en monitoring. Het beleid moet flexibel genoeg zijn om in te spelen op snel veranderende omstandigheden en nieuwe (duurzaamheids)trends, ontwikkelingen en innovaties.

De duurzaamheidsambities voor de gemeente Vijfheerenlanden zijn mede afhankelijk van externe factoren en actoren. Daarom is het essentieel om zowel intern als extern te streven naar verandering en om samen duurzaam te denken en te handelen. Sommige van deze samenwerkingsverbanden hebben betrekking tot ambities die specifiek gebonden zijn aan een bepaalde pijler.

6.1 Wijk- en Dorpsgerichte aanpak

Belangrijk is in Vijfheerenlanden een wijk- en dorpsgerichte aanpak, waarbij samenwerking met inwoners en ondernemers centraal staat om o.a. wijken en dorpen binnen onze gemeente te verduurzamen. Dit betekent dat we lokaal aanwezige kennis benutten en vertrouwen opbouwen om samen met de gemeenschap duurzame initiatieven te ontwikkelen die écht passen bij wat onze gemeente nodig heeft. Onze aanpak is open en gericht op het gezamenlijk verbeteren van de leefomgeving. We willen dat inwoners en ondernemers zich eigenaar voelen van de initiatieven en dat er draagvlak is in de hele samenleving.

6.2 Interne veranderstrategie

Bij het ontwikkelen en implementeren van beleid dat voortvloeit uit dit programma, betreft team Duurzaamheid de juiste teams. Hiervoor worden teams zoveel mogelijk verantwoordelijk gemaakt voor een deel van duurzaamheid op ieders beleidsveld en maken op die manier zoveel mogelijk iedere collega medeverantwoordelijk voor duurzaamheid binnen de gemeente.

Immers verantwoordelijk voor een deel, betekent samen verantwoordelijk voor het geheel (van duurzaamheidsdoelstellingen).

In het kader van integraliteit en het bevorderen van gedragsverandering, sluit team Duurzaamheid vaker, intensiever en regelmatig aan bij andere teams. Dit om wederzijds de informatie, ambities en netwerken te stroomlijnen, en (ruimtelijke) ontwikkelingen integraal aan te pakken. Team Duurzaamheid is hierin een schakel om zowel duurzaam gedrag te stimuleren en niet-duurzaam gedrag te ontmoedigen.

Thema's als duurzaamheid zijn erg gebaat bij positieve prikkels, zodat men autonomie voelt over hun eigen gedragsverandering. Om deze reden wordt door Duurzaamheid nudging toegepast, door bewustzijn bij andere teams bevorderen door het delen van kennis en alternatieve gedragsmogelijkheden kenbaar te maken. Hiernaast wordt duurzaamheidsgedrag gestimuleerd door het creëren van educatieve programma's, zelf het goede voorbeeld geven, en wederzijdse afhankelijkheid creëren binnen de gemeente. Duidelijk moet zijn dat voornamelijk geanticipeerd wordt op de vraag naar inzichtelijkheid over de effecten van duurzaamheidsmaatregelen.

Naast positieve prikkels, worden kaders organisatorisch ingebed om gedragsverandering in de juiste richting te sturen (naast de 'wortel' blijkt ook de 'stok' noodzakelijk). Dit werkt beter om gedrag te corrigeren wat negatieve externe effecten heeft, zoals indirecte CO₂ uitstoot bij consumptie. Dit is om een bepaald minimum te garanderen voor duurzaam gedrag, maar ook als prikkel om als organisatie of individu om te gaan met hardere maatregelen. Georganiseerd is dat vanuit Duurzaamheid in het voortraject wordt meegedacht ten aanzien van de duurzaamheidsparagraaf van college- en raadsvoorstellen én achteraf zo nodig wordt gecontroleerd om ervoor te zorgen dat alle acties binnen de gemeente bijdragen aan, of tenminste niet ten koste gaan van, duurzaamheid.

In Q3 van 2025 zal een analyse uitgevoerd worden op hoeveel procent van de college- en raadsvoorstellen aan de voorkant advies is gevraagd en welke voorstellen niet geheel voorzien van een doordacht duurzaamheidsparagraaf.

7. Programmasturing

7.1 Programmamanagement

Programmamanagement Duurzaamheid is het zodanig aansturen en beheersen van een verzameling van complexe projecten (om schaalvoordelen te behalen), die als groep de doelen dichterbij moet brengen, aansluitend bij de eisen en wensen van de gemeente Vijfheerenlanden.

De Programmamanager Duurzaamheid is dan ook het aanspreekpunt voor de trekkers (te zien als projectmanagers) binnen een individueel programma binnen de 3 pijlers van Duurzaamheid, maar ook voor de trekkers van de relevante programma's onder de Omgevingswet. Het Programma Duurzaamheid is een unieke verzameling projecten die als groep worden aangestuurd en beheerd om die schaalvoordelen te behalen. Het Programma Duurzaamheid beoogt dan ook integraal om meerdere unieke doelen te bereiken die zonder deze aansturing en coördinatie niet gerealiseerd kunnen worden. Het bereiken van meerdere resultaten en het echt in beweging te brengen van zaken, is niet alleen wenselijk, maar ook noodzakelijk gelet op de risico's van klimaatverandering. Ook het communiceren over de voortgang via het Dashboard Duurzaamheid Vijfheerenlanden [DDV] valt onder het programmamanagement. Op basis van feiten legt de Programmamanager de eventuele bijsturing aan het college en/of de gemeenteraad voor en houdt zo het programma op koers.

Onder de Omgevingswet, is vanuit een 5 tal doelen een individueel programma sturend op de duurzaamheidsdoelen. Door duurzaamheid en participatie te integreren in het wettelijk kader, bevordert de Omgevingswet een meer inclusieve benadering van de fysieke leefomgeving, waarbij de belangen van diverse belanghebbenden in overweging worden genomen. De Omgevingsvisie en bijbehorende programma's zijn leidraad voor de gemeente (zelfbindend). Het omgevingsplan bevat bindende regels voor inwoners en ondernemers.

7.2 Communicatie

Om gedragsverandering te stimuleren, zetten we doelgerichte communicatie in om belanghebbenden binnen en buiten onze organisatie te bereiken. De combinatie van kennisdeling en gedragsverandering wordt zowel ingezet voor binnen en buiten de organisatie. Dit om het bewustzijn van actoren te vergroten, iedereen op de hoogte te laten zijn waar wij mee bezig zijn en participatie toegankelijker te maken. Een voorzet van het overzicht van momenten om te delen door duurzaamheidscommunicatie worden nog verder gespecificeerd en aangevuld in de UitvoeringsAgenda Duurzaamheid [UAD].

7.3 Risico's

Naast de eerdergenoemde risico's die invloed hebben om de doelen per specifieke pijler te behalen, zoals netcongestie, afnemende interesse, uitstelgedrag en -beleid, zijn er ook risico's die ons hele beleidsveld betreffen. De huidige krapte op de arbeidsmarkt heeft bijvoorbeeld een negatief effect.

8. UitvoeringsAgenda Duurzaamheid [UAD]

8.1 Monitoring

Het voortdurende proces van monitoring (via het digitale Dashboard Duurzaamheid Vijfheerenlanden [DDV]), evaluatie en aanpassing helpt om flexibel te blijven en effectief te reageren op de snel veranderende omstandigheden en nieuwe uitdagingen op het gebied van duurzaamheid. De UAD zal gericht op de doelen capaciteit en middelen programmatisch worden ingezet en jaarlijks worden bijgestuurd op basis van met name het DDV.